

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 11. ЈУЛА 1893.

ПЕСНИШТВО

ОХ, НИКАД ВИШЕ...

Ох, никад више, никад моја рука
Стиснути не ће твоју руку б'јелу, —
Ко тужан одјек тајанствена звука
Кидаће боли моју душу ц'јелу.

Ко сјетна тица, што у кругу тавну
Ледених жица заробљена стоји,
Спиваћу и ја о блаженству давну
О слатком рају пољубаца твоји'.

Ја сам ко стабло, коме вјетри худи,
Разнесе лишће у далеке стране,
Ко вјечни сужањ, који залуд жуди
Осемајак мили оне зоре ране.

Мостар, 8. јануара 1893.

По тавној ноћи, кад свјештеним миром
Прелеће санах печујно и благо,
Бесвјесно луташ на грудима с лиром,
Зв'јездама шапћеш твоје име драго...

Сузама квасиш твоју слику бајну
И гледаш осмјех, што с усана леће,
Ал заман сузе, никад прошлост сјајну,
Никад ми тебе даровати не ће...

Ох, никад више, никад моја рука
Стиснути не ће твоју руку б'јелу,
Ко тужан одјек тајанствена звука
Кидаће боли моју душу ц'јелу.

Алекса Р. Шантић

ДРАШКО

ПРИПОВЕТКА СТЕВАНА РАДИЋА

(Наставак)

В а српском црвном има мален сокачић,
што води Дунаву. На крају тога сока-
чића, баш поред Дунава, стоји мала
кућица, трском покривена. У М-у нема душе,
која не би познавала власника те куће, Ми-
лована Радошевића. Сиромашак је; нема ни
стопе своје земље. По занату је рибар. Сваке
се године погоди са власником риболова те
хвата рибу на полак. Вредан је. Ако нигде
нема рибе, али код Милована за цело мора
бити, јер тај не седи скрштених руку.

Осим своје жене и кћери Данице нема ни-
где никога. Даница је седамнаест година. Лепа
је то плавуша, озбиљна, од младости навикла
на самоћу. Па и у коло је ретко ишла, само
на велике празнике, а и онда би је сама мати
наговорила, говорећи јој:

»Данице, рано! Обуци се, па иди и ти у
коло. Што да увек самујеш? Не мораш дуго
остати, али ипак да се мало прођеш.«

Даница би се онда обукла и отишла у
коло.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тако је било и на велику Госпојину после по дне.

*

У крчми Глише Барањца редовно се свецем састаје српска млађешина те песмом и игром прекраћује слободно време. Да није тога, Глиша би могао затворити крчму, јер је овде зазор видети Србина ратара радним даном у биртији. Није то с тога, што би народ можда пропадао, јер се у М-у не памти, да је коме кроз грло прошао: »ланац и по ливаде« — већ од пукe срамоте, да здрав човек место плуга и мотике држи чашу у руци, када није томе време.

Ах, лепо ти је барањско коло! Момци крупни, чили, неки им понос сјаје на челу! Девојке лепе, скромне, хватају се у коло па поскакују као срне. Тамо или овде опазиш по коју старију женску, где иза кола намешта пантљику, привезану за струк лепе црнојке; тамо опет сеја прибада на шеширу свога брата цвет, који се у игрању нешто пореметио; тамо даље неколико њих стале па диванишу а гледају у момке и девојке, те би о сваком и свакој рекле коју.

»Та види само, опет се Миљко Васићев ухватио до Данице!«

»Да красна момка, рођо! Не знаш шта му лепште стоји. Да ли они црни брчићи, да ли оне велике црне очи, да ли чоухано одело, да ли кордованске чизме. Кршан ти је — исти отац!«

»А види Данице! Баш је смерна као голубица. Као да стрепи, па чисто дрхће, кад јој он приђе.«

»Е, јадница! Та вредно ти је то, друго, као пчела! Пре копа с нама кукуруз код Делићевих, па је увек пет корака пред нама... па кад се сврши брање, друге остану и певају, а она скупи своје па кући.«

»Кажи ти мени... збиља... и тај баш цело после по дне уз њу...«

»Чудиш се. Та увек им је у кући била и радила на надници. Док не оде у солдацију, увек се најволео с њом разговарати... па и сада, ваљда што је сирота, те ће се ретко који до ње ухватити... Добра је он срца!«

»Штета, што није газдинска!... Како би била сретна! Ал' овако... јадница!... Та види је, види, како се заруменила; како га гледа испод дугих трепавица... А види опет оних, како пије у њих двоје... где је, чисто

би да утече... Еј, Данице, Данице!... Не ћеш се, не, назвати Васићевом снахом... Ко би бабу натерао...«

За дугим столом седе старији људи па пијуцкају, разговарају и погледају на своју децу. Ту је и Натрапало, ту је и чича Ненад. Седи у прочељу и већ откопчао на прслуку пет пуцета, а то је знак, да је пет литара вина на његов рачун донесено. Та како и не! Дошао му син из солдације. Овамо га опет свако познаје. Неко га зове »Лало«, неко »Браћо«. А ни један не оде од његовог стола, а да га не понуди чашом вина. Погледа на свога сина, погледа на Даницу... чини му се да је у цркви... као да му мирише тамјан... као да чује глас њен у »Хвалите имја господње«. Сад му мисли одоше на њиву. Као да ју гледа пред жетеоцима... сад опет над колевком... миље му прожима груди... био би полетео да ју пред целим светом призна за снаху.

»Тако, сине, тако!« — шапутао је.

»Сећаш ли се, кад смо ми били тако млади?« — ослови чича Ненад Натрапала.

»Ја, овај, нисам ни сад прематорио...«

»Ал' да, да! Та ти рече још пре две године да се мислиш женити. Па да ли си нашао?«

»Хе, хе, мој Ненаде!... А не питаш, која не би. Дед', пи!... Хе, хе, хе!... Казао сам ти пре... новац... видиш ли ту Даницу... хе, хе, хе!... Шта мислиш, кад је обучем од пете до главе у мајсторско одело... Но, чујеш, стари смо пријатељи. Би ли ти, овај, хтео у име божје... знаш, да испросимо... мислим, да будеш провадација.«

Чича-Ненада шинуше ове речи као муња. Да ли се судба заклела, да не ожени ни једног сина по својој вољи! И шта је он Богу згрешио?

Хтеде окресати у брк Натрапалу, да то није прилика за њега и да тражи што старије. Замисли се, а после поче:

»А јеси ли ти већ разговарао са Милованом и женом му?«

Да; јесам, брате, јесам. Он као не би хтео за грцу, али знаш да сам му лањске године узајмио двеста воринти, да отплати оно дуга с куће, а жена му црче за тим, да јој ћерка носи мајсторско одело... та, знаш, и она је мајсторског рода...«

»А Милован? Шта он каже?

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

»С почетка се као нећао, али кад сам му рекао, да ће му дуг опростити и да ћемо све њој стецати, онда је и он попустио, па ми рекао, да могу доћи.«

»А девојка?«

»Хе, хе, хе!... Мало се заруменила, кад сам јој рекао, да ће бити мајсторица и не рече ништа. Али стари сам ја зец — знам шта мисли. Могу ти рећи, да ни она није противна. Мати јој међу тим увек слади мајсторски живот... Па знаш шта рече? Не би је дала ни у твоју кућу...«

»Збиља то рече?!«

»Па, јесте, но, и ја као мислим, код вас паорџа је свеједно. А газда; а сирома. Ако је сирома, код тога мора ринтати од јутра до мрака, да заслужи себи храну и одело. Носи шта хоће, иде куд хоће. Муж је штудије, што му помаже да заслужи насушни хлеб. Ако се уда у газдинску кућу, опет то исто. Ради само још више, јер има више посла. Само је разлика, што за рад свој не добива награду у новцу, већ јој се из куће купи што јој треба. Дакле, нема код вас разлике међу газдом и сиромашком. Код мене ће она живити као голубица. Не ће ништа радити већ скувати... Да, дакле молим те, јеси ли вољан да идеш сутра у прошњу?!«

Чича Ненад се подлактао, а замишљен поглед упр'о на свога сина и — Даницу. Речи Натрапалове о газдинској и сиромашној кући створише у њему друго гледиште на газдашаг. Збиља! Има он у нечему и право. Али, сиротиња је ипак сиротиња. Ако је много деце, не може се толико нарадити па да сва буду пребринута. А шта, кад наиђе болест? Умујући тако опет се утешио. Та није ваљда да Милован не мисли на то. Али дуг? Исплатићу га мишљаше. А ако је Милован дао овоме реч?! Ово га је мучило. Дуго је премишљао. Тек ће наједаред:

»А што ти не бих учинио! Сутра идем у виноград, да оточим једну десетакињу. Знаш да си беспослен, можеш са мном па ћемо се пред вече вратити, а онда...«

»Хоћу, хоћу, Ненаде! Па, да си ми здраво!«

*

Кад се Даница вратила из кола, била је прилично узрујана. Скидајући накит и свечано одело чисто је дрхтала, а лице јој пламтело и руменело. Пресвукавши се одскакута пред кућу па седе на клупицу и стане гледати у вале ду-

навске, не мислећи ништа. Тек јој се врзла по глави данашња слика у колу, па јој се чинише, да се и мали талашаћи дунавски надигравају, а из сваког као да вири Миљкова глава. Гајде јој једнако звуче у ушима. Већ се и сутон почео хватати, кад из небуха стаде пред њу — Миљко. Кад га је Даница погледала, а на лицу јој провре румен.

»Шта си се тако замислила, Данице? Што кријеш очи? Та погледај ме! Буди весела, кад и моје срце плива у радости, што ћеш бити моја на веки. Јесте, Данице. Данас ми мати и отац дозволише да бирам коју хоћу, а срце ми изабра тебе...«

На те плахе речи лепога момка, шта је рекла гиздава девојана, шта ли су после шапугали блажени обоје и чисто ван себе од тешке среће — то је чуо деда Дунав, који је и у мраку видео, кад се двоје драгих растадоше врелим загрљајем и заклетвом, да ће одржати реч.

*

То вече се дуго разговараху чича Ненад и жена му.

»Не знам шта да радим«, рече Ненад.

»Шта да радиш? Их, још за то лупаш главу! Не питај никог, већ позови Лаку Трешњара, па нека је довуку. Још ћеш ваљда пустити, да је онај гегави Натрапало отме испред носа!!«

»Шта, шта! Од Милована! Зар га ти не знаш? Од њега се не отима. То ти је ватра жива, а ако је ономе дао реч — а знаш шта у њега вреди — онда ни по готову!«

»Чудне ми силе од њега једнога! Од ових наших деликатора не би је отела ни сва царевина!«

»О томе не говори. Знаш ли, шта је израдио са оним Швабама на Батинској скели, кад му хтедоше рибу да отму, што је тобоже похватао у њиховом риболову.«

»Шта је урадио?!«

»На Дунав их натерао — веслом. После је двојицу сам извукао да се не удаве. Поштен је, али је жеравица, кад се наиђе увређен у своје праву. Дошао би ми у сред куће па онда или бежи или гини!«

»О, где нас та девојка оманђајисала! Баш и мене занесе... мислиш, да ли је вредно за сиротицу...«

»О томе ни речи. Не ћу више да чујем о талу. Ено имам две, па се вуку по кући као

*

сенке. Ајде она млађа и како тако, бар се каје, али она вештица! Јест, права вештица, изгледа већ као совуљага . . . да, велиш ни речи . . .»

»Та . . . но . . . но . . . не велим . . . Е, па шта да се ради?»

»Видићеш, већ сам намислио. Пошаљи по Лаку да сутра зором дође овамо, па ће са мном у виноград.«

*

Сутра дан, око осам сати у јутру јурила су два вранца, упрегнута у лака кола, преко равног поља М—ког у планину. Кочијаши главом чича Ненад а остраг су Натрапало и Лака Трешњар. За по сата стигоше до споменика краља Лајоша за тим скренуше к водици па се почеше сурдучином пети уз планину. За мало сврнуше на десно и стадоше пред лепим великим подрумом. Осећао се Бахов дах са свију страна, јер је овде његово царство. Сиђоше и отворише подрум, Лака испрегне коње. Чича Ненад извади из шарагаља саџак и полак јагњета. Наложити ватру, обеси котлић и за по сата крквао је паприкаш у котлићу. После се дадоше на посао. До по дне су свршили посао а и паприкаш је био готов. Поседаше. После сваког маснијег залогаја заблестао им се пред очима у чаши шиљерац од седам година. Слатко јели, нагло пили, па је вино почело радити своје.

»Све, у славу Свевишњега! чича Ненад ће. Нека нам поживи децу нашу, нека уживају. Многу клету испих овде на овом пањутку, многи ли бол утиша, многи ли јад разблажи! Ох, колико и колико пута ми он, овај шиљерац, измами из груди песму српску! А кад ја запевам одавде испред мога подрума о нашим старима, онда цела планина бруји . . . па се одбија глас чак тамо кишвалубске и канске планине и као да ми оданде враћа гласе мој кум Аћим . . . па чујеш, и ови зрикавци као да српски говоре, па све, све, па и ова планина као да широм мирише духом Штиљановића. А стари Харшањ, па тамо за њим Ђунтир, као да се смешкају од миља, што се још овде оре српски гласи . . . Ех, упамтиће омладина Ненада. Ево их кад и кад и двадесет. Није ни један прошао, а да код мене не испије коју, па онда сложено у варош певајући српске песме. А Шокци наши раздрагани све шапућу: »свићу им, ала липо пивају«! Дед, Натрапало! Пи у ту славу! Хиљаду година још нека слади овај шиљерац српско грло и дао Бог не седио

у овом подруму други газда већ само Србин!»

Натрапало се већ сав загрејао од шиљера.

»Е, у славу! И сам сам као момак у овом подруму одиграо танца керевиза!»

»Танца керевиза? А какав ли је то враг?» запита Лака.

»Да, да, танца керевиза! Да шта ти мислиш! Е, шта ти још знаш?! Не знаш даље од Жумберка и Саке! А ја?! Где нисам ја био!! Па баш у Кечкемету сам научио танац керевиз.«

»Чудна ми чуда!» насмеје се Лака. »Пера Кормовар ишао у Срем да продаје кормове, па у Боботи код Буковара научио кисел' воде па већ игра и снаша Ђулвасија, ма да је шепави. А ко је научио тај твој танац керевиз?!«

»Шта ти знаш!»

»Ех, шта ја знам! А видиш ли Јована Лазића, па Алексу Фрушића. Дошли пре три недеље из света, па знају свакојаких чуда . . . а ти само тај твој танац керевиз!»

»Свакојаких чуда! А знаш ли оно, кад нас четворица дођосмо из Баје, па запевамо у четир гласа херувику . . . они ситно а ја херуви . . . крупно. Ви сви избекарили очи, наћулили уши — ај?! А покојни попа, Бог да га прости, све се смешка од милина . . . Чујеш, Ненаде, што ти волеш тако паприкаш, па ове црвенике . . . их . . . их . . . то је здравље! Е, у здравље нашега посла, који урадимо и који још мислимо урадити . . . знаш . . .»

»Та где! Ти се и не хвалиш . . . та довече ћеш у прошњу па ћутиш . . . е, е, е, није лепо! А већ цела варош бруји —« упадне му у реч Лака.

»Знаш, брате, тако је. Већ ми досади самоћа . . . па, да се и ја окућим. Док сам био млад, имао сам мање новаца, био сам сиром. Које сам хтео, те су говориле: зар за тога броћу? Па ни једна! Ал' данас? Имам неку мраку више, па сада нисам више »броћа« већ »господар Натрапало«. Узмите, молим вас ову, па ону — ал' ја ћу сада да бирам . . . да, да . . . па ћу добити голуницу . . . Даницу, Данку . . . Данчицу . . . Дану, Даничичицу . . . хе, хе, хе . . . тако је то . . .»

Чича-Ненаду се с почетка развукоше усне на смеј али, слушајући сада Натрапала, како изговара име те питоме голунице, у мало што не плану. Али се трже, па још поче одобравати Натрапалу, да је то баш прилика за њега и нека Бог да сретно!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

»Хе, хе, хе... Даница Натрапалова!« уживао је Натрапало. »Мајсторица... хи, хи, хи — комшиница Перса шије тунику шта ми радш... Није да ће јој пасовати уз струк... Него, Ненаде, ово ваља. Када коју мало више повучем, сетим се момковања. Еј, негда; па у друштву; па оно: мно-о-га-ја... па оно високо — их, точи, сто му мука! Дај чутуру! Ују, ју!!! Да Бог поживи првобрачног женика Јована Натрапала... Их, свирај, Лако... него и ви можете... гле, како се то суче...«

»Не би требало да толико пијеш... та мислиш довече у прошњу — еј Натрапало!?!« — подсмехне се Лака.

Чича Ненад га пресече погледом и намигну му да ћути о томе.

Натрапало се на ове речи трже и поче заплетати нешто језиком.

»Па, истом је четир сата. Е, е, Ненаде, ала хвата шиљер... ја... ја... овај... мало ћу онде прилећи... а кад пођеш, пробуди ме.« Оде до кревета, леже а за четврт сата спавао је као окупан. Пред сутоњ спреми се чича Ненад те ће кући. Лака ће остати. Ненад му заповеди да не буди Натрапала бар до десет сати. Још му је нешто дуго шапутао, а Лака се смешио. Кола зазвјаше и чича Ненад одлете вессо као на крилима према М—у.

(Свршиће се)

МРКИ ВУК

ИСТОРИЈСКИ РОМАН АДАМА КРЕХОВЈЕЦКОГА

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ РАЈКО

(Наставак)

У е ноћи нико у замку не склопи ока. Пренеражење обузе све на глас о повратку војводињу, рашире се по најдаљим закуцима и дође и онамо, где Марта и Агата имаћаху свој заклон.

Страва, што но ју осећаше Марта, кад год се сети грозна господара, већ се беше мало утишала, за његова дуга изостанка, а сад ју његов повратак на ново пробуди. Плашња, коју виде око себе, још јој увећа страву. Из далека долажаше до Мартиних ушију врева људских гласова, звекет оружја, топот коњских копита. Опазила је из далека светлост од буктиња, а на врху главне капије, између два црвена пламена, неко ужасно страшило, коме не могоше разазнати облика, ал' ју ипак за то потресе, од пете до главе, неисказаном узрујаношћу.

Не могоше дуго да заспи, него се приљубљиваше Агати у наручја, дрхћући као прут.

Наједаред обе женске поћипаше с постеље. На дворишту, близу њихова стана, разлегаху се јасно дрека, јаук и смех.

Истрчаше, и очима пренеражених женских приказа се ужасан видик.

Међу разузданом руљом војника, који дизаху грају до небеса, иђаше жена, притискујући на груди невинашце. Хаљине беху здеране с ње; у исцепаној кошуљи ишла је, или боље пузала, готово гола, распуштене и рашчупане косе у нереду. Час по час принесе јој очима буктињу војник, који иђаше пред

њом, а онда Марта опази њене црте, унакажене, бледе, ишаране модрицама. Вриснула је од пренеражења и саучешћа.

— Агато — прозбори тихо, — видиш ли ти?... то је она лепа!...

Не беше у том часу ни трага лепоти на лицу Мехтилдину. Од стида и бола унакажено обличје имаћаше очајан израз. Вучена од целата, трзала се као бесна, заклањајући своје невинашце, које вришташе од страха. Није плакала; из избечених јој очију, од пренасти, стрељаше кап'да блесак гнева; уста беху бледа, полуотворена, а из њих излажаше кашто сок од бола, кад ју Дитрих, који иђаше за њом, шибаше чврсто сплетеним конопцем по белим плећима, врату и лицу... Местимице из пресечене коже бризгаше крв...

Дитрих је час по час дизао руку, ударао, смејао се и псовао.

Спровод пролажаше поред Марте, која стојаше уз дадиљу, правце на капију од дворишта. У проласку паде поглед Мехтилдин на јасно лице девојчета, које гледаше на њу с немим пренеражењем и дубоком жалашћу. Мехтилда застаде за час, очи јој се замаглише као од суза, уста се стадоше мицати, као да ће проговорити, али у тај мах паде из Дитрихове руке ударац, јемачно осетљивији од других, јер се жена заниха и јаукну, а Марта заклони очи.

— Напред! — дрекну Дитрих и гурну Мехтилду, коју повукоше даље према капији.

Мало за тим наступи мртва тишина. Из даљине само допираше још топот коња, који вожаху Мехтилду у Жгеањ, где ће ју, по Маћковој заповести, избацити, с презиром, на двориште жгеањскога замка.

Од тога тренутка не имађаше Марта ни за часак мира. Стара страва од грознога господара сада се удвостручи; чињаше јој се непрестано да чује његове кораке, да разазнаје његов глас из далека, да војвода долази да учини какво зло њој или Агати.

Међу тим се Борковиц дуго не показиваше на тој страни замка; неколико пута само опази Агата, како, сакривен иза зида, жарким очима гледа Марту, где се шеће по дворишту.

Не спомињаше јој ништа о томе, не хотећи да још већма девојче страхује, али се сама узбринула, јер се домишљаше, да пан Маћко није остао хладан према тако необичној лепоти.

— Опростио се једне — мишљаше, — ишибао ју и истерао с презиром, а сад ће зажелети да има другу... Али Бог ће се смилovati, неће допустити... Оца је убио... Ђерке се не може дотаћи!

Једнога дана војвода стојаше дуго за зидом, док најзад не истрча, приђе женским, Агату отисну, а Марту ухвати за руку, привуче ју к себи и зажареним погледом гледаше јој у лице. А кад она бледа као мртав, уздрхтана, ником поникну од страха, стаде јој говорити умиљато, како је само могао.

— Што се бојиш мене? — питаше, — што кријеш очи од мене? реч ћу одржати... нећу ти учинити на жао...

Али она презаше чак и од његова гласа, ако и беше тишији и умиљат. Из стегнута грла не могаше да изиде на гласак; у железној песници Борковичевој кочила се њена рука, а њу сву пролажаше самртна језа.

Од тада, готово сваки дан, изилажаше пан Маћко на сусрет Марти, — сакрити се пред њим не могаше, а ни савладати страве. Узалуд мољаше војвода:

— Проговори ми реч!...

Она окреташе главу и ћуташе не предислући.

Кашто, кад стојаше тако пред њом, сећајући се звука њена гласа, а не могаше да дочека речи, у страсној му души плануо би гнев... Онда ју трзаше за руку.

— Говори! — викао је.

Она је бледела, љубала се на ногама, али је упорно ћутала. Речи јој замираху на устима, — могао би ју убити, а она не би пустила од себе ни гласка.

У замку, међу тим, беше сада непрестана галама. Готово даномице спремаше пан Маћко бучне гозбе; често је одлазио и у Познањ, где је с Прецлавом вршио намесничку службу.

А беше то владавина, какве још нико не виде ни не запамти. Пан Маћко се журио, да Великопољску, као што говораше, очисти од својих непријатеља. Имајући сада власт у рукама, није штедио никога, а највећма трпљаху Наленчи. Осетише они одмах тешку руку војводину, а не само они, него и најдаљи им сродници. Изгледаше, да је томе роду куцнуо последњи час, тако се изузео на њих пан Маћко, скупа са својим верним другом Сенђивојем. Вукли су једнога за другим на старостинске судове, а многи је платио главом, да се је крик препаста и одвратности разлегао по читавој Великопољској.

— Чујеш ли ти — говораше пан Маћко Сенђивоју —, како вију ти пасји синови... Погњавићу их до ноге, да ће бити та земља Борковичева, а не крајева...

А Сенђивој, кад год који Наленч дође у шкрипац, гледаше око себе светлим погледом, хракаше и беше задовољан.

— До ноге... — понављаше — до ноге!

Долажаху често и гласници, из Кракова, пану Маћку; пан Отон од Шчекаровица и пан Николај Пшонка од Бабина, а после свакога њихова боравка, војвода падаше у све веће беснило.

— Знаш ли! — повиче једном Сенђивоју после њихова доласка. — Знаш ли, шта се догађа у Кракову? Краљица је Аделајда умрла — ха, ха! А краљ је послао просце у Жгеањ, глоговској кнегињици... ха, ха!...

Смејао се и шкрипао зубима, а Сенђивој одмахну руком.

— Шта ми је то!

— Теби није ништа, али мени! — крикне Маћко. — За мене то много значи... Краљевскога потомка, од те Јадвиге, морам ја држати на крштењу и име ћу му дати! Ха, ха!

Сенђивој гледну зловољно на Маћка. Од времена Мехтилдина бојао се он увек, да Маћко не падне у женске замке, јер знађаше, да у њима омекша лако његово срце. За то је слегнуо раменима и плунуо.

А Маћко га пограби за руку.

— Чујеш ли! — рече кроз зубе. — Онај дан, кад Јадвига постане мати с краљем, а ја ћу ти дати најсилнијег Наленча, стрица твога, Венијамина од Чарнкова, да се на њему искалиш! — И излети, а Сенђивој опет плунуо.

— Жене ће му доћи главе — прогунђа —; али мени је обећао дати Венијамина... За то живим, да га убијем...

А пан Маћко, кад истрча, још једном призна Отона од Шчекаровица и рече му, да му исприпо-

веда све, што се је догодило од онога часа, кад је хески ландграф отишао у Жарновац.

— Приспели смо онамо ноћу — говораше пан од Шчекаровица. Нико нам на путу не стављаше никакве запреке. Краљица беше тако немоћна, да изгледаше, е ће за који час издахнути. Ландграф беше у очајању, кад виде, да му је ћерка више налику на костур, него на живо створење. И одмах ће сутра дан мени казати:

— Ја је овде нећу оставити, макар погинуо скупа с њом...

А ја ћу му на то:

— Снаге имамо доста. Пан-Мањкових војника има сила с нама и око Жарновца. Можемо отети краљицу...

Али Ландграф се договорио с паном Јаном од Борка, па је нешто друго заумио. Сутра дан, пред вече, дигосе велики јаок и лелек. — Краљица је умрла! — викаху. — И те ју ноћи, умотану у беле покрове, одвезосе на колима, с жалосним буктињама...

Пан-Мањко се смејаше.

— А можда је доиста умрла? — запита.

— Видео сам ју сада — одговори пан од Шчекаровица, — на каселском двору. Ваљда никада не беше здравија -- изгледа увек као скелет, али така јој је већ нарав...

— А како је у Кракову? — питаше даље Борковиц.

— У Кракову мало не пукох од смеха — говораше даље пан-Отон; — Кохон, који беше зар онда у Жарновцу, први је донео глас краљу о смрти Аделаидиној. Онда одредише да службе служе, звонаху по свима црквама од зоре до мрака, а не знашчијој души у покој... Краљ је, веле, шиљао у Касел, да се ствар потврди... Ландграф ипак бојећи се јемачно Казимиреве силе, одговорио је: — Умрла је!...

— Само да се то не ода пре времена... — прогунђа Борковиц.

— А мени се чини — примети пан од Шчекаровица —, да се не ће одати, или боље, да ће сви у то веровати, јер хоће да верују... Краљ за то, да мирно живи у правом браку с кнегињом Јадвигом... а свештенство за то, што је и њему тиме боље... Од то доба престаде саблазан... Естерка је отпраљена, жидови умукосе. Краљ је прекинуо борбу с Бојантом.

— Пробудићу ја све њих! — крикну пан Мањко.

И одасла папа од Шчекаровица, скупа с Миколајем Пшонком, натраг у Краков са заповешћу, да оштро пазе на све, што се буде дешавало у двору.

— Кад та Јадвига — шапну — дође из Жега-

ња у Краков, да буде краљица, одмах ми јавите... Хоћу да је водим у ложницу...

Време брзо пролажаше. Војвода час сеђаше у Познању, час се враћаше у Кожмин, где је држао гозбе и где се више него икада стадоше стицати витезови разбојници, што-но их шиљаше брату Јан од Борка, по своме обећању, из Хеске и других немачких крајева.

Осећаше се буре у ваздуху. Беше јасно као дан, да пан Мањко спрема и прикупља своју снагу, да одлучно удари, али како и на кога, нико још не знађаше. Она конфедерација, склопљена некада у Познању, није више готово ни постојала. Акат те конфедерације потписао је, до душе, Борковиц, кад се је вратио из Кракова, као војвода, али се за саму конфедерацију није више ни најмање бринуо. Није се бојао сада шлахте, коју је потлачио, јер знађаше, све кад би и хтела против њега устати, да има доста снаге, да ју сломије пре, него што би стигла помоћ од краља. А за краља, који се сада бављаше о женидби с Једвигом, спремаше друкчији колач...

Еле, добре воље враћаше се из Познања, на одмор у кожмињски замак, где је прегледао своју дружину и дотеривао у запту, а у самом замку је што шта преграђивао и мењао.

Један део, у коме некада становаше Мехтилда и у коме се, као што говорашу, чувало благо, одели од другог новим, високим зидом. Собе, које некада запремаше разнежена Немица, даде војвода преправити и врло богато украсити. Залетао се често и онамо, где се надаше, да ће се срести с Мартом, а кад ју сретне, говораше јој све умиљатије, а гледаше ју тако проницаво, да се девојче погињаше под снагом тога погледа, а срце му престајаше купати.

— Не знам, шта ми је — говораше Марта дадиљи —, али кад господар гледа у мене, чини ми се, као да ми ко побрка и подуши мисли, а срце огњем пали. Кад оде, будим се као иза сна...

Агату обузимаше све већи немир.

— Нека само дође — мишљаше —, узећу Марту па утећи... Не ћу сада ништа тајити... Отићићу у Познањ, на викати на сав глас, чија је она ћерка... Наћићу правде и избавити Марту.

Кад ал' један пут јавише јој, да ју војвода позива.

Обе протрнуше, јер беше заповеђено, да Агата дође сама.

Очајање спаде стару дадиљу; суза јој понекаде, а само глухо јецање отимаше се из груди, кад се је праштала с љубљеном наранкињом.

— Не видех те више, не видех! — јечаше, држећи Марту у загрљају.

Откинуше ју силом и одведоше, а Марта остаде сама у соби, у којој је толико година мирно проживела уз Агату, која јој сад изгледаше као гроб без излаза. Окамењена од пренеражења, сеђаше на земљи, без мисли, потиштена том несрећом, која паде на њу, а с којом се не умејаше борити. Чињаше јој се, да је, с одласком Агатиним, престало за њу све и сва; без ње не могоше замислити живота, а не надаше се њену повратку. Слушаше дуго одјек корака, који се одађаваху, док се не утишаше — и обузе ју страшна пустош.

Језа ју пролажаше од пете до главе, глава беше тешка као камен, у грудима гораше живи огањ. Овладала њоме чудна збуњеност — престала је осећати и мислити. Вечита пренераженост, у којој живљаше већ тако дуго, и најпосле данашњи растанак с дадиљом, сломише јој снагу.

Колико је времена прошло од одласка Агатина, не знађаше ни сама; није се чак ни дигла с места, кад се на ходнику зачуше кораца, нити се макла, кад пред њу стаде Агата жива и здрава, само врло бледа и уплакана. Марта гледаше у њу великим, стакленим очима и не говораше ништа — није ју познала. С плачем и јаоком јурне к њој Агата; топлим сузама и пољупцима разгреваше лице, руке и ноге Мартине и једва успеде, да ју пробуди из те чудне немоћи.

— Ти се вратила! — говораше Марта тихим, slabим гласом, уздрхталим рукама грлећи дадиљу око врата и дотичући се њена лица, као да хоће да се увери о истини. — Вратила се?!... Дакле није те убио... није те убио... господар!...

И опет се занесе. Дизаше се час по час, врштећи: „Ево господара!...“ или лежаше хладна, бледа, као мртва.

Оболела је тешко, а кад је, после дуге борбе с болешћу, младост одржала победу и Марта свесно подигла очи, опет их је одмах затворила, јер јој се чињаше, да то, што је видела, беше само сан.

Лежаше на мекој постељи, покривена свиленим покривачем, у дивној соби, какве не виде ни у најлепшим сновима.

За час је опет отворила очи и спасила Агату, где клечи уз њу с погледом упртим у њено бледо лице. Бедна дадиља постарала се за неколико година, а омршавила је тако, као да је сама претурала тешку болест.

— Мајко! Мајко! — повиче Марта, савијајући јој обе руке око врата, — ти си уза ме, онда је добро!...

И сакри лице у њену загрљају, као да хођаше да више ништа не види и не зна.

Дође ипак час, кад мораде дознати за све. При-

чала јој тада Агата, како јој је рекао војвода онда, кад ју је позвао к себи:

— Читав преуређен део замка дајем Марти... Дао сам лепо украсити себе, у којима ће она с тобом становати... Само да се нисте никада макли изван округа тога дела. Одељен је ѕидом, а ко прескочи тај ѕид — погинуће!

Марта, слушајући, гледаше око себе с усхићеним очима и не могоше да појми, шта је с њом. Свуда, куда погледа, сјајно злато и свила, кадива и сагови. Чисто ју очи заболеше од гледања тих красота, којима не умејаше дати имена.

— То за мене! — понављаше. — Све то за мене?

И опет јој падоше на памет оне некадашње бајке о зачараним кнегињицама и сјајним палатама. Радовала се тој лепоти, коју је видела око себе и која је блазила поглед јој и душу; била би јој се веселила као дете, али ју одмах обузе чудна туга.

— Мајко! — повиче опет Агати, као некада, — то сам ја сада јемачно зачарана, као она лена!... Агата се жацну.

— Не зови ме више мајком! — рече, а глас јој се кидаше у грудима.

— За што да те тако не зовем? — запита Марта у чуду.

— Јер ти сада више ниси моја!... доврши Агата, окрећући лице, обличено сузама. — Сад је твој родитељ господар од замка — војвода Борковић! Њега мораш тако звати, кад дође... тако је заповедио!

Марта разрогачи усплахирене очи.

— Он мој родитељ?... Он... господар!

Не могоше да верује. Тај глас паде на њу, као нова несрећа. Не хтеде више ни на што да гледи и ни чему да се радује и у мало се опет не разболи од очајања.

— То не може бити — шапташе бледим уснама, — он је господар... није отац!

Најпосле ће ју умиривати сама Агата, причајући, како је тај господин, који јој задаваше толики страх, био добар и нежан према њој.

— По читаве ноћи — говораше — бдио је ту, скупа са мном, уза те, кад си се разболела... Седео је непомично и само гледао у тебе, прислушкујући дисање... Он је отац твој, јер те милује... Видећи, како сам ти одана, обећао је, да ме не ће никада удаљавати од тебе. Слушкиња ћу ти бити сада, не мати... али ћу бити с тобом!...

И плакаху обе, осећајући неисксану жалост, што им се ваља покорити вољи војводиној.

Кад први пут, после, виде Марта, где у њену собу улази онај, кога јој ваља од селе звати оцем,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

во влада њојме стара бојазан, а можда и сто пута већа. Одевена у господско одело, које јој донесе Агата, клону на колена пред војводом, јер не могаше да поднесе тога погледа, који јој је палио лице, проницао душу, као оштро железно. Он ју подиже, узе у наручја, па говораше тихо, умиљато. Марта слушаше брујање, не разумеваше речи, него непрестано осећаше на себи његов поглед, као какво бреме.

Од тада је долазио често, готово сваки дан. Седаше према њој и гледаше ћутећи, намрштено. Очи му се онда криво светлуцаху, — изгледаше кашто, да ће срути на њу и угушити то преплашено девојче, које дрхташе под снагом тога погледа и пред том дивљом силовитошћу. Кашто јој опет говораше пригушеним гласом, који час по час тако нежно звучаше, као да је полазио из непокрените до тада дубине душе, — а онда је Марта полако дизала главу и бацала пажљиве погледе на војводу, или се учила, да му одговара тихим, непрекиданим речима. Бојазни ипак не могаше дуго савладати; кад

војвода улази, срце јој удари у грудима, као чекићем, и на једаред престане куцати; дах у грудима замире, као у слутњи, да љута опасност с њим улази; — кад одлази, онда јој се истом повраћа присебност и слобода.

Више пута је осећала по инстинкту, преко воље, да се диже у његовој души страшна бура. Глас војводин постајаше онда испрекидан, тврд, речи му измицаху на уста недоречене, као да их силом суздржава, руке се пружаху к њој, да ју пограбе и однесу...

— Добро — мишљаше —, нека ме убије... или истера као ону!... Волим то, волим смрт, него ту вечиту бојазан...

А онда за кратак час, као тренут ока, дизаше на њега дрзак поглед, погледаше му смело у то намрштено лице, по коме прелеташе грчевито дрхтање — изгледаше, као да изазива, не би л' плануо гневом... Узалуд!

Војвода се онда умери, скочи на једаред и истрчи, као махнит.

(Наставиће се)

ПОУКА

КОЛЕРИН БАЦИЛ

Во дана читасмо у јавним листовима, да су доктори медицине у Минхену: *Рудолф Елериш* и *Јиро Чубио*, из Токија у Јапану, изнашли, да се, кад уђе колерин бацил, у човеје тело, хемички створила салитрена киселина (*Nitrit, salpêtrige Säure*), и да је то отров, од ког већи део мора да умре.

Ја сам писао чланак с натписом „*О колери са погледом на Беч*“. Тај је чланак изашао у „*Vedette*“, војеном листу у Бечу 13. јуна (по нов.) год. 1884. У том сам допису упозорио читалачки свет на ону колеру „азијатику“, која је букнула године 1871. у Банату, у месту Жомбољу (Хацфелду), западно од Темишвара; она се ту излегла автохтоно.

Ја сам даље разложио: како се колера ту излегла и како је у људство унишља и онај љути помор и покор починила. Ево како:

С пролећа године 1871. укаже се велика поплава у Потисју, у Банату. Тиса „регулисана“, т. ј. сужена међу високе насипе, тако, да њена велика вода није имала — као до јако кроз тисући година — више своје ритове и није имала маха, да се раз-

лива по тим својим прастарим, недогледним плитвама, већ се велика, надошла вода сабила међу насипе и толико се у вис дигла, да је њена тежина под земљом истеривала воду у ритовима, па и у целом ниском Банату *на издан*. Осим тога сва вода истопљеног снега и вода многих киша у Банату не имаћаше више у одвећ набреклој Тиси ни набреклом Дунаву најниже место за оток, већ остаде у банатским низама.

Последица томе беше, да вода поче избијати на издан и по местима, који су осам и више километара далеко од текуће воде. У Црепаји се указа вода по улицама; сви ровови беху пуни изданске воде. Бразде по њивама беху пуне воде. То исто се указа и у Жомбољу. Студенци у оба места беху дупком пуни воде.

Код Жомбоља беше онда, кроз много година ископан студенац баш уз ров, којим је ондашње гробље уоквирено. Како је изданска вода напунила студенце до горе, то су и сви гробови у гробљу били пуни воде, али онда и стоји та вода из гробова у вези са оном водом у студенцу. У студенцу поред гробља

беше дојако најбоља, хладна вода, и свет ју је радио. Тако и с пролећа године 1871. док су студенци били пуни воде, све што је у њојзи талог, то је као теже пало на дно; горе је била чиста вода, доста бистра.

Око јула месеца опаде вода, поче жега сушити ју, те дође ред да се из студенца вода црпе и пије из дубљине. И сад пијаху људи онај мутљак, онај талог, који се сцедио с водом из гробља у студенац, и ту као тежак на дно се слегао.

И сад се изроди колера баш у оном крају, који је пио воду из студенца са гробља. Одатле се распостре зараза по целом великом немачком месту. То је била „автохтона колера азијатика“.

И у Црепаји би се догодила била та иста несрећа, да гробље не лежи јужно од места, баш на страни, камо се слива из села вода, и даље за то, што немају Црепајци никоји студенац близу гробља, из којег би пили воду.

Да видимо сада, еда ли је шткодљива она гњилост од човечјих лешева у гробовима.

Хлор и сумпорита киселина цеде се из трулих лешева. Салитерна киселина је главни исход телесне гњилости и раствора.

Да видимо хемиски састав воде са разних положаја.

Добра бистра пијаћа вода из извора или из студенца на згодну месту састоји се из ових стихија:		
парног заостатка од 100.000 делова	10—15 делова	
органичног сућанства	” ”	1—5 ”
салитарне киселине	” ”	0.4 ”
хлора	” ”	0.2—0.8 ”
сумпорне киселине	” ”	0.2—6.3 ”
тврдоће	” ”	18 ”

Да видимо сад хемијски састав воде из студенца једног у Минхену одма до гробља, у предграђу, у ком се свакад кад се је тамо указала колера, јула или августа месеца колера изродила и најдуже трајала: од 100.000 делова:

парног остатка	34.6 делова
органичног сућанства	5.27 ”
салитарне киселине (Nitrit)	60.75 ”
хлора	48.9 ”
сумпорне киселине	61.5 ”
вапна (креча)	47.04 ”
горке земље	25.25 ”
тврдоће	82.4 ”

Ево нам доказа, зашто се морала године 1871. у Жомбољу излећи колера у оном крају, који пијаше воду са гробља!

Овај хемијски испит нам уједно доказује и потврђује нови изналазак доктора Емериха и Чубија,

да је колерин бацил отров Nitrit, или салитрена киселина; јер видимо из оних бележака о саставу воде у студенцу одмах до гробља у Минхену, да у њојзи има:

салитрене киселине	60.75 делова
даље хлора	48.9 ”
сумпорне киселине	61.9 ”
вапна	47.04 ”

а у бистрој, здравој пијаћој води и из извора има само 0.4 делова салитрене киселине; хлора 0.2 дела; сумпорне киселине само 0.2 дела, а вапна — никако.

Помислимо сада, кад студенац изван, а близу гробља толико отрова из гњилих лешева у себи има, да каква је онда вода из оних студенца, који су на безуман начин усред гробља ископани! У Букурешту сахрањују још у портама око цркве своје мртве. Ове су у сред вароши. И у тим су портама одмах и студенци, из којих свет пије воду. Али је за то колера год. 1855. и гњавила људство и нашу војску.

Питање о пијаћој води је по народ и људство најважније, јер се тиче здравља и живота; тиче помора и зараза.

Ја сам узео за животни задатак, да у том питању посматрам, јер се тиче народа, који живи у низама, у подвођу: у Подунављу, Подравини, Потисју и Посављу, где љуте грознице море свет и где разне заразе имају због пијаће воде маха, као што видесмо ено у Жомбољу.

Мене срце боли, кад год видим место, где лежи у низи, а над њиме одмах на ивици, на брегу види се гробље. У студенце таквих места цеди се вода од кише и истопљеног снега кроз гробове и носи собом ону гадију и оне отрове.

Има кућа, у којима је студенац баш поред или испод нужника; или поред или испод стаје, где марва балега, коњи торе, и свиње своје кртоге имају. Па ако и није студенац у тој авлији на тако ружну месту, оно су у суседној авлији та нечиста места близу студенца, те се она нечистоћа у пијаћу воду цеди, јер је сваки студенац дубља шупљина од нужника.

Мени је позната у Хрватској варош, где ред њених крајних кућа дељаше узан поточић од варошког гробља, које је прострто на окомку. Свака кућа имађаше свој студенац и цео им је свет завидео на доброј води, јер ова имађаше неки *сладак мастан* кус. Свет тај није бројао своје мртве. Од хиљаде душа умирало је по осамдесет.

Несретници! Они не знађаху, да је та њихова *масна* вода цеђ из гробља и гробова, која се зове немачки научно „*Лајхенвакс*“. Нови физикус у варо-

WWW.UNILIB
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ши коме падоше у очи оних осамдесет према хиљади, изради код власти, те буду сви ти студенци зароњени и сад умиру петнаест до двадесет душа на хиљаду.

Код Пожуна на 1800 м. од старе крунисавне хумке узводно на левој дунавској обали, има на подножју брдском међу друмом и обалом извор један. Сваки живи, којег пут туда нанесе, стаће и напиће се из њега дивне, лепе воде. Страна тог брда беше пре виноград. Али од више година ту је сада ново чивутско гробље, не даље но педесет корачаја од извора. Шта све носи са брда вода подземно у онај извор, из ког и данас још свет воду пије!

Ових дана изалазе у „Semliner Wochenblatt“ у чланци од професора Ј. Марека о пијаћој води у Земуну. Вредно их је читати. Стручњачки су и научно дивно писани. Писац доказује хемиски испитан састав воде из оних сада копаних *иолу артезијских* студенца. У неколико кућа и на новом дунавском Морфијевом жалу (кеју). Стихије воде из тих студенца близу су оној скали, коју наведох о доброј пијаћој води. Тиме је међер изречено, да Земун има сада из тих студенца добру бистру, здраву пијаћу воду, која ће становнике од сада чувати од малаарије и од разних зараза.

Хоћу да опишем мало те полуартезијске студенце, како би се наше општине, наши имућнији људи угледали, те и они такве пијаће воде себи набавили. Услови ће бити по земљиште они исти у свима низама у Угарској. При копању дође се у дубини од 8—15 м. (како кад, кад је велика вода и пре) на прву воду. Ту не. Даље се копа. Сад се пробије један, први слој, глине: под овом се наиђе на другу воду, и ту не; пробије се и други слој глине и сад се наиђе у дубини од 30—40 м. на трећу воду. Ова је бистра, процеђена, лепа, здрава вода, близу изворне, само што је мекана, јер се у њу цеди текући Дунав дубоко доле под земљом.

Овака вода чува народ од заразних болештина.

Само хоћу још да опазим, ако је студенац на то-чак или вито, онда треба свакад да је покривен, да не падају из ваздуха у њ разне микробе и разне гњилице.

У Русији има варошица (волост) *Сарепта*, не далеко од Астрахана узводно, на десној обали Волге реке. Та је варошица имуна била дојако према свим колерама почето од године 1818. Пет пута је та зараза крстарила по Русији свугде и гњавила људство. Али Сарепта оста здрава, читава. Ни једног болесника, ни једне жртве од колере. А та њена обезбеђеност последица је узоритој чистоћи, која влада у месту. Воду су довели из Ергени-брда из два извора, из даљине од три врсте. Оба водовода дају две хиљаде акова свеже, студене воде за двадесет и четир сата. Свиње, пернад, не сме нигде бити, ни на улици ни слободно у авлији, већ је све у затвору. Ђубре из куће и авлије свака три дана сваки газда мора да извезе на Ергени брдо, те гноје њиве.

Али главна особина: на улици поред кућа десно и лево, и по авлији и баштама дрвеће, понајвише орах, које је грањем и лишћем прекрило куће и улице, и покрива као свод цело место.

Градоначеоник ондашњи, г. Лесер, пише ми, у свом писму од 12 маја 1884, како њино место са висине и из далека гледано, изгледа као да је шума, а не варош. Даље, да су сви научници, који су са запада и из Москве и Тетрбургга онамо долазили и Сарепту испитивали, рекли: „Ова ваша дрвета са широким грањем и лишћем хране вас од сваке за-разе, коју у микробама носе ветрови по ваздуху.“

Нек нам те белешке служе као поука, да и ми своје куће, своја места, своје студенце обграђујемо живим дрветима и да их тако покривамо, да не падају из ваздуха заразне гњилице у нашу пијаћу воду, на комад хлеба, што га једемо.

У Бечу, на Видов дан 1893.

Јован Стефановић Виловски

КЊИЖЕВНОСТ

А Л Ф Р Е Д Д Е М И С Е

(ALFRED DE MUSSET)

V

Одсудан моменат у пјесникову животу бјеше његов одношај са госпођом Сандовом. О томе одношају, о коме сам и ја исти нешто натукнуо у својој књизи о »Венецији«,

казаћу овдје само колико је нужно за правилан развитак ове цртице.

Де Мисе бијаше истом турио у јавност свој мајсторски спјев »Rolla«, кад га пријатељи, на једном пријатељском савету, приказаше гени-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јалној женскињи, која се потписиваше George Sand. Њихово се познанство претвори скоро у интиман одношај. Њихов живот постаде за неко вријеме право арајство. Ко је икад ватрено љубио, а не чезнуо за самоћом? И они се најприје склонилише негдје на селу, у околици париској; ама се Сандовици скоро протје путовати, и млади заљубљеници ријеше, да се крену скупа у Италију. Прва писма, што их Алфред управи својима из Млетака, свједоче о чаровном утиску »јадранске краљице« на пјесников ум и фантазију. За тим настаде дуга почивка и након два мјесеца непрекидна мука стиже опет једно његово писмо, у коме ојађени момак (који бијаше истом преболио од упале у мозданима) јављаше брату Павлу, како је наумио из Млетака селити. »Донијећу кући, вељаше, изнемогло тијело, опљачкану душу и растргано срце, које вас као икада жељкује. Ако бога знаш, брате, спремим за ме коју хоћеш собу, ама само немој ону, што сам је досле имао. Та би соба побудила у мојој памети гомилу бдних успомена.«

Пјесник се врати кући сам и страшно преображен. Бијаше из Париза отишао пун наде, са олимпијским осмијехом на устима, а кад га сродници на повратку дочекаше, изгледаше као да је напрасно клонуо под теретом неке големе невоље.

Шта се бијаше догодило? ... Бог и душа, о тој се је романтичкој згоди много што-шта нагађало; али ће трудно ико бити сушту истину сазнао. Како му драго, мало времена по пјесникову повратку изађе на јавље чувени његов роман »Confessions d'un enfant du siècle«, којему је предмет, као што се у опште држи, у тијесном сродству са оном млетачком »недаћом«. Једна епизода из тога романа објасниће читаоцу ову љубавну »аферу« боље но икакво причање. Ево је у језгри. Било је њих троје: »он«, »она« и један »добри пријатељ«. Бијаху тамап сјели да ручају; у неко се доба »он« саже испод стола, да дохвати виљушку, што му се бијаше омакла, и у исти мах угледа ножицу своје невјерне јаранице (Бог да јој прости!), гдје се сплела с ногама оног »доброг пријатеља«...

Двадесет година кашње — приповиједа Павле Де Мисè — кад се једне вечери поведе разговор о разводу брака, који тада у Француској не бијаше дозвољен, опазиће пјесник сјетно: »Наши брачни закони нијесу опет тако

лоши, као што се на први мах чини. Ја бих радо био жртвовао десет година свога живота, да будем могао уврстити у наше законе развод брака, намјером, да се вјенчам с једном женскињом, што се бијаше од свога мужа отргла. Да се моја жеља онда испунила, увјерен сам, да бих шест мјесеца кашње био сам себи мозак смрскао.«

VI

Ама не претјечимо догађаје.

Вративши се из Млетака, проведе пјесник годину дана у потпуној самоћи; некадашњи *vi veur* бијаше се претворио у суморног пустињака; ђуталица и подозрив, зазираше и од самијех укућана. У једном писму тога доба успоређује он сам себе са онијем гостима Цезара Борђије, или Медичића куће, који, кад би једном од њихове софре окусили, не могаху више да се опораве за свога вијека. И заиста, ако пјесникова машта бијаше још једнако бујна и граната, пресахло цвијеће почињаше опадати, а нови пупољци никако још да избију. Али тај застој у пјесниковој продуктивној моћи не потраја срећом дуго; мало по мало, па се он поврати опет својој музи. Разумије се већ, да је први плод обновљене му радишности морао бити: чедо туге. »Мајска Ноћ« плод је чистог осјећаја, ама је људска бол тако силно у њој изражена, да се тај дивни саставак може барабарити са најљепшим тугованкама Леонар дијевим. Слика о пеликану, који раздире своје рођене груди, да нахрани своју пилеж, а у којој пјесник оличава самог себе у одношају са својим читаоцима, спада у најблагородније његове замишљаје. Павле Линдау има право, што вели, да је чемерна тачка у пјесникову животу био жалосни исход његова пријатељства са Сандовицом; али не могу пристати на даље његово тврђење, да је пјесник провео остатак својих дана трудећи се узаман да се отресе тужне успомене на ону недаћу. Он је и кашње љубио, ако не истијем жаром, а оно бар истом искреношћу као и прије.

Као сви људи силна осјећања, бијаше и Де Мисè чедо тренутног утиска. Сама љубавка пјевачици-вили не могахе да га за дуго задовољи. За њега љубити и љубљен бити бијаше главни посао живота — паче, у неку руку, сав живот. Из пенела старе љубави искрену скоро нова. Али тој новој љубави бијаше намијењен кратак живот. Пјесма »Децембарска

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ноћ« ма колико суморна и ојађена у интонацији, уско је скончана са том љубављу. Женска глава, која бијаше ову пјесму инспирисала, припадале другом човјеку, па опет није могла да остане равнодушна на пјесникове уздахе. Она му дозволи, да јој се удвара, ну под увјетом, да то удварање не пријеђе границе простог пријатељства. Де Мисè одржа за дуго своје обећање, дајући пјесмом одушка неодољивој страсти, којом му срце кипљаше. Критике »А Ninon« показаше незнаној љепотици, како се некијем људима није лако играти пријатељства. Након неколико дана унутрашње борбе, они се јуначки ријеше, да жртвују своје узајамне осјећаје човјеку, који у сваком погледу бијаше достојан њихова поштовања. Ова је романтична епизода нашла кашње одјека у Мисетовој новели »Emmeline« и у чувеном писму на пјесника Ламартина — које јамачно спада у најузвишеније његове саставке. Они, који сумњају (као н. пр. Нијемци), да ли у Французâ има праве лирике, нека узму и прочитају ове дивне саставке, који као да су написани са сузама из живог срца. У њима је Де Мисè постигао врхунац свога генија; он ће се кашње са пјесмама: »Lucie«, »Souvenir«, »A la Malibran«, »L'Espoir en Dieu« одржати на истој висини, али ће је тешко превазићи.

VII

Данас у Француској нема томе говора: Де Мисè је највиши француски лиричар; али он уједно спада у малени број онијех пјесника, који се могу назвати међународним, или тачније, опште људским. На његовој су лири одјекивали сви звуци, који су човјечанству своји, и он је можда једини француски пјесник, који је правијем језиком страсти пјевао, те који се никада, публици или критици за љубав, није своје искрености одрицао. Читалац, који се овијем пјесником није упознао, не може да појми, што је лирска искреност; његове пјесме нијесу проста исповијест, штоно веле: од срца — срцу, него су оне права анатомија рођеног срца свог. Ову је лирску искреност истакао и похвалио један велики критичар нашега доба, Иполит Тен, кад је о Мисету казао: »Тај бар није никада лагао!«

И, бог и душа, он мржаше ужасно брбљаве стихотворце, који траже ефекат у звучнијем фразама и — реторици за љубав — фалсификују чак и сузе у очима:

„Non, je ne connais pas de métier plus honteux,
Plus sot, plus dégradant pour sa pensée humaine,
Que de se mettre ainsi la cervelle à la gêne,
Pour écrire trois mots quand il n'en faut que deux,
Traiter son pauvre coeur comme un chien qu'on enchaîne,
Et fausser jusqu' aux pleurs que l'on a dans les yeux.“

Алфред де Мисè спада у оне одабране духова, који се најбоље сами собом карактеришу; ко је вољан да их добро просуди, нека узме подлогом свога проучавања саме умотворе, што су им из пера, или тачније рекавши, из душе потекли. Ето, са шта сам принуђен, да још који уломак из пјесникових дјела наведем. Читајући његове ствари, чини нам се по некад, као да је пјесник састављао своје пјесме пред исповиједницом, тако су истините! И ми љубимо и нехотице тога човјека, који је могао кашто тијелом забасати, но коме је душа остала увијек чиста као жежено злато:

„O Muse! que m'importe ou la mort ou la vie?
J'aime, et je veux pâlir; j'aime, et je veux souffrir;
J'aime, et pour un baiser je donne mon génie;
J'aime, et je veux sentir sur ma joue amaigrie
Ruisseler une source impossible à tarir.

J'aime, et je veux chanter la joie et la paresse,
Ma folle expérience et mes soucis d'un jour,
Et je veux raconter et repeter sans cesse
Qu'après avoir juré de vivre sans maîtresse,
J'ai fait serment de vivre et de mourir d'amour.

Dépouille devant tous l'orgueil qui te dévore,
Coeur gonflé d'amertume et qui t'es cru fermé.
Aime, et tu renaîtras; fais-toi fleur pour éclore.
Après avoir souffert, il faut souffrir encore;
Il faut aimer sans cesse, après avoir aimé.“

Још је можда згодније пјесник сам себе насликао у пјесми »Après une lecture«, откривши уједно и унутарњу ексенцију сваке праве појезије, нада све лирске. Трудно ће ико бити у том погледу ништа боље казао:

„Celui qui ne sait pas, quand la brise étouffée
Soupire au fond des bois son tendre et long chagrin,
Sortir seul au hasard, chantant quelque refrain,
Plus fou qu' Ophélie de romarin coiffée,
Plus étourdi qu' un page amoureux d' une fée,
Sur son chapeau cassé jouant du tambourin;

Celui qui ne voit pas, dans l'aurore empourprée,
Flotter, les bras ouverts, une ombre idolâtrée;
Celui qui ne sent pas, quand tout est endormi,
Quelque chose qui l'aime errer autour de lui;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Celui qui n' entend pas une voix éplorée
Murmurer dans la source et l' appeler ami;

Celui qui n' a pas l' âme à tout jamais aimante,
Qui n' a pas pour tout bien, pour unique bonheur,
De venir lentement poser son front rêveur
Sur un front jeune et frais, à la tresse odorante,
Et de sentir ainsi d' une tête charmante
La vie et la beauté descendre dans son coeur;

Celui qui ne sait pas, durant les nuits brûlantes
Qui font pâlir d' amour l' étoile de Vénus,
Se lever en sursaut, sans raison, les pieds nus,
Marcher, prier, pleurer des larmes ruisselantes,
Et devant l' infini joindre des mains tremblantes,
Le coeur plein de pitié pour des maux inconnus;

Que celui-là rature et barbouille à son aise;
Il peut, tant qu' il voudra, rimer à tour de bras,
Ravauder l' oripeau qu' on appelle antithèse,
Et s' en aller ainsi jusqu' au Père-Lachaise,
Trafnant à ses talons tous les sots d' ici-bas;
Grand homme, si l' on veut; mais poète, non pas.“

Али кад би човјек хтио да наведе сва она мјеста, те овога најмодернијег међу модернијем пјесницима карактеришу, то би морао да овдје испише три дијела његовијех пјесама. Де Мисè, као што згодно вели Тен, није у њима приближио само своје најзабитније осјећаје, своја лична признања, него је он у њима написао психолошку историју цијелога људства. Он је био више нò прости пјесник, он је био човјек.

VIII

У прози је Де Мисè написао неколико драматских дјела, књигу приповједака и пет овећих новела, пет алемова, што јамачно спадају у најљепше овога вијека. Проза му је бистра, жива, језгровита. Ко би се подухватио, па те новеле српски превео, учинио би својој књижевности праву услугу. У њима писац сипље у изобиљу дивне своје рефлексије, групише вјешто догађаје, црта мајсторски људе и мјестија, и доводи мудро у свезу факта са питањима философије и друштвеног живота. Комедијама његовим недостаје, до душе, драматска акција, али се неке од њих опет са успјехом на позорници држе. А написане су таково живахношћу и хумором, да те при читању чисто очарају. Готије (Gautier) — у томе зналац — назвао их је »краснијем фантазијама, у којима се меланхолија разговара са веселошћу.«

Ако изузмемо овећу пјесму »Le Songe d' Auguste«, спјевао је Де Мисè, релативно, по све мало пјесама пошљедњих десет година свога живота. Потоњи радови одаваху прерану малаксалост у његовом творничком духу. Томе бијаху криве физичне и моралне невоље, које му у задње вријеме бијаху живот загорчале. Некоји од најдражих његових пријатеља бијаху помрли, или му се отуђили. Публика не примаше ни она више пређашњим заносом његова дјела. Сент-Бев, негдашњи пријатељ и савјетник, бијаше га одбјегао са свим. Ламартин мучаше гробнијем муком и не одвраћаше ријечце на оно бесамртно писмо у стиховима. Па се пјеснику чињаше, као да му се и његова велика пријатељица, глумица Рашелка, некако изневјерила. У таково расположењу, је ли какво чудо, што је пјесник клонуо духом и постао равнодушан према свему и свачему? Немоћ, о којој бијаше почео поболијевати још од год. 1842, преоте скоро мах и он подлеже љутој срчаној бољи 2-ог маја 1847, не преваљивши још ни пола људскога вијека.

У марту исте године бијаше постао чланом француске Академије.

Попут Бајрона, спадае га пред смрт страшна бесаница. Првог маја у очи саме смрти, учини му се као да му је лакше и он поведе разговор о својијем пријатељима, не заборавивши ни једнога. Око поноћи исправи се за час на постељи, положи руку на прси, па се опет саже ка јастуку, промуцавши тихо: »Дријемље ми се! Најзад ћу да заспим!«

То му бјеху пошљедње ријечи.

IX

Попут лорда Бајрона, којему је ипаче у много чему сличио, бијаше Де Мисè врло виђене спољашности; прави кољеновић по роду и узрасту. Његове загасито-модре очи бјеху пуне израза; цијело биће одаваше у њему скрајну пријемљивост душевну. Кретање му бјеше до краја отмјено. Једина његова мана (ако је то збиља мана) бијаше сувишна искреност: што му бјеше на срцу, то и на језику. На жалост, у животу, искреност често порађа мржњу, и оно, што се у његовијем пјесмама бегенисало као врлина, то му је у друштву често стварало неприликâ. Пјеснику на част, треба овдје истаћи, како он не знађаше што је мржња, ни освета. А томе нек буде доказом његов случај са Сандовицом: из његовијех

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

уста не испаде никада груба ријеч против те женскиње; шта више, често би одбијао кривицу за сав онај догађај на своју настрану ћуд.

Споменуо сам на више Рашелку.

И прама тој је женскињи пјесник у врло интимном одношају стајао. Па ипак се по некад дешавало, да је велика глумица пјесникове осјећаје криво тумачила, што их је не ријетко у сукоб доводило. Мир се често рушио, те изнова склапао. Ну, ова је умна женска глава Де Мисета искрено вољела и у велике цијенила. Павле Линдау наводи из њихова одношаја једну анекдоту, коју би штета било овдје не навести.

Једног дана (априла 1848.) позваће чувена вјештакиња пјесника на ручак, на који бијаше позвала и неколико високијех лица из париске аристократије. Младица носаше тога дана на руди прекрасан прстенчић, у ком нијеси знао да ли је љепши повез, или драги камен у повезу. Међу гостима настаде права утакмица, који ће да се домаћици љепше удвори и тај прстен топлијим ријечима похвали. Да томе ласкавом плебисциту крај учини, устаде она напрасно са столице, скиде прстен с руке и обративши се ка гостима:

— Господо, рече, прстен је на продају: изволите се надметати!

У тињи час скочише понуде од 500 до 3000 франака.

Само пјесник ћуташе; његов мршави тоболац не допушташе му да се надмеће са имућном госпоштином око себе.

— А ви, господине? Зар ви ништа не нудите? — упитаће одједном глумица пјесника. — Да чујемо, што бисте ви дали?

— Дао бих вам срце своје, — одврати пјесник.

— Е, онда је прстен ваш, — њему ће она, стресавши га с руке преда њ на трпезу.

По ручку, пјесник, држећи заного да је шала довољно трајала, хтједе да јој прстен поврати. »Нипошто!« упаде она. »Ја се нијесам мислила шалити. Ви сте ми дали ваше срце и ја вам га не бих ни за што вратила. Погодба је склопљена, а коме је криво, нек му намири Бог.«

X

У Де Мисета бијаше чудан поглед на свијет. Он наине вјероваше слијепо, да у животу све зависи од случаја. Умјетник од главе до пете, љубљаше страшно ненадне, непредвиђене згоде, оно, што његов виспрени земљак Стендал (Beyle) називаше »le divin imprevu«. Једном се о длаци не вјенча с једном младicom, коју познаваше тек од неколико часова. Своју тврду вјеру у случајност изразио је врло јасно у овоме стиху:

„La poussière est à Dieu; le reste au hazard.“

Марко Цар

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Stevo P. Bešević. *Stručak* cvijeća u spomen i slavu otkrića spomenika neumrlom srpskom pjesniku Ivanu F. Gunduliću posvećuje — —. U Spljetu, tiskarnica Karla Russo, 1893., 8°, стр. 79. Цијена 40 новч.

Ова је књижица изишла баш на дан два пре него што је откривен споменик бесмртноме песнику „Осману“. Песник, као што тврди у предговору и на крају песми под натписом „Rodu“ (или како је „Stručak“ postao), хтео нам је да пружи, као што је заиста и пружио, том свечаном приликом низ лепих, нежних лирских песама, равног размера, а садржине делом сличне делом детаљно различне. Цео овај венац песама има двадесет и шест које краћих које дужих песама. На челу овом венцу је песма „Pred spomenikom“, лепа у родољубивом духу састављена песма као израз оног одушевљења, које нас обузима, кад први пут угледамо Гундулићев споменик. И остале песме, које као цвеће ра-

зне боје и разна мириса сачињавају овај венац и дају му оно хармонично шаренило, одликују (се у првome реду патриотским српским осећајем, израженим у лепим лирским нежним рефлексима, у којима и не тражимо оног дубоког мисленог психологиског колорита онда, кад смо тако одушевљени и раздрагани, као што бесмо пред спомеником бесмртнога Гундулића. Међу овим песама има и мало дужих лирских спева, било да су ови само субјективан излив песникових осећаја, било да су пак песникове рефлексije на нешто што је ван њега. Међу прве спада „Elegija toga mora“, песникове рефлексije на утецај, који чини на њега море јадранско. За тим „Pred Lovćenom“ (стр. 9.) са четир одељка. Одудевљена је песмица „Šta je Srbin?“ исто тако „Bivali junaci...“ рефлексija песникова на старо српско јунаштво (из два одељка). Чиста песникова лирика огледа се у песми „Tri čaše“ (стр. 16 из три одељка). На стр. 28 је међу ове песме уметнута „kratka Drama fantazije u dva čina“ под натписом „Luda“, са три призора свега у оба

чина. Ово је, наравно, са свим фантастично и има на себи тип лирске алигорије, а никакве драматске радње. Као да се опажу у речима главног јунака утецај Петезијина „Луде“ премда врло тамно и из далека. Тенденција је тек наговешћена, а фантастичност је далеко захватила. На стр. 41 има краћа рефлексја на човечји живот „Sahaga“. Не бих рекао, да је слика са свим згодна, исто тако стоји и са песмом „Divlja ruža“. На стр. 44 има песма „Kaludjer“, са два одељка; ово је лирска рефлексја, прожета реалним осећајем. Од стр. 47—54 је романтично-лирска песма „Smrt Ahmet-paše“ из пет одељака, са патриотском тенденцијом. У овој се песми огледа утецај спева „Смрт Смајил-аге Ченгијића“, врло је згодна иначе за декламовање. Од стр. 57 до 75 је најдужи спев „Milan i Jovanka“; овај лирски спев из XVII одељака одликује се врло нежним љубавним осећајима, који потресају читаоца и дирају у срце тим већма, што се радња целе песме врло трагично свршила. Ово је кратка трагедија у облику лирске песме. Она је песнику најбоље пошла за руком. Свако је мора прочитати са осећајем и тронутошћу. То је један од бољих примера осећајне лирике. На крају је песников епilog, у којем црта одушевљење, које га је навело, да нам спева овај венац песама. Стихови су иначе веома лаки и течни, може се рећи без околишења, да песник заиста може имати лепе будућности, ако буде даље радио с озбиљном студијом. Што се тиче језика, он је чист и фонетичким правилима српским доследно употребљен. Замерити се може само то, што је негација састављена с глаголом у опће, као н. пр. *nemičese* (стр. 59) место: *ne miče se*; *nedade* (стр. 58.) место: *ne dade*, и иначе, а то не ваља, јер се негација само онда саставља с глаголом, кад се негацијом преиначује значење глаголу, н. пр. *ne stati*—исчезнути (*evanescere*). Реч „*tili*“ (стр. 58.) у изразу за *tili* час не треба тако употребљавати. већ „*тињи*“: *за тињи час*; но овде специјално могли би узети, да је *licentia poetica* „из невоље ради стиха“. По свему ипак препоручујемо овај низ лирских песама.

Будимпешта

А. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Српска Краљевска Академија наука и уметности у Београду дала је Мариновићеву награду за ову годину Комарчићеву роману с натписом „Кант нашега доба“.

— Уредништву је припослата шалива игра са пјевањем у једном чину Заљубљен писмоноша, написао Михајило Милановић. Сарајево. Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића 1893. Цијена 20 новч.

— У Гласнику православне далматинско-истријске епархије, који излази од ове године у Задру, у 7. бр. има полемичан чланак против „Obzoga“: Исправак и допуна нашем чланку „Св. Сава у хрв. новинама“. Ту се наводи из приватног писма првог српског историчара (И. Руварца) знаменит суд о одношају св. Саве к брату Стефану, о

проглашењу краљевине и архиепископије, о одношају једнога и другог брата према Риму.

— Из београдских новина дознајемо, да је изашла из штампе В. Карића Србија и Балкански савез, са овим садржајем: Приступ. Србија и Грчка. Србија и Бугарска. Додатак. Књига има 11 штамп. таб. Цена јој је 1.50 дин.

— Из „Стражилова“ оштампан је одломак из VIII. пјев. Гундулићева Османа „Сунчаница“ и „Додатак о стиху и језику тога одломка“. Мала 8^о стр. 31. Цена 20 н.

— Добили смо књигу Јан Коллар, зборник чланака о животу, делању и књижевном раду песника „Slávy degy“, која је изашла у Бечу. Уредио ју је доцент бечкога свенаучишта Франтишек Пастрнек уз сарадњу књижевника и научника скоро свих словенских племена. Цена 2 флор. = 4 крунаша.

— Умро је чувени француски романсје Ги де Мопасан, један од најзнатнијих представника натуралистичке школе. Месеца августа ове године био би навршио четрдесет и три године. Мопаса познаје и наша публика. Много је његових радова преведених изашло до сад у подлицима српских политичких и локалних новина.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

— На упражњену катедру филологије на Великој Школи у Београду изабран је Љубомир Стојановић.

— Добили смо Годишњи Извештај краљ. српске београдске реалке за шк. год. 1892-3. На првом је месту расправа проф. Стевана Давидовића: Конструктивна теорија купиних просека. Реалка има 9 професора, 1 предавача 4 учитеља, 1 хонорарног предавача и 1 катихету. Из статистичке таблице види се, да прошасте шк. год. беше уписан 191 ученик, од којих су 158 православни, 7 католици, 1 протестанат и 25 мојсијејци. — Штампане извештаја у наше две гимназије сасвим је обична ствар. Желели бисмо у име напретка српске просвете, да се на редак пример београдске реалке угледе и остале средње школе у Србији.

Знатнији поправци у чланку: „Анселмо Вандури, Дубровчанин“.

Стр.	Стоји:	А треба:
365 б	У Лајпцигу	У Аугзбургу
365 б	231	321
366 б	(14. врста овог) његова дјела	његовијех дјела
382 б	племћеске	племћке
383 б	за рукописе св. Јована Златоустога, који	за рукописе св. Јована Златоустога, којег
384 а	у Барцелони	у Барселони
384 б	две	двје
384 б	Мопсуеста	Мопсуестискога
413 б	indicio	indicio
414 а	Том се	Том су се

По §. 69. „Пословнога реда“ срп. акад. друштва „Зоре“ требало би да стоји, да је овај чланак прочитан у „Зори“.

САДРЖАЈ: Песништво: Ох, никад више... Драшко. Мрки Вук. — Поука: Колерин бацил. — Књижевност: Алфред Де Мисе. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табуку. Цена му је 5 флор. а. вр. на целу годину, 2 фл. 50 новч. за по године, 1 фл. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожина у Београду.

Издаје књижарница Луке Јоцића.

Срп. штампарија дра Св. Милетића.